

PSYCHOLOGIE 18. 11. 2014

Behaviorismus - psychologie bez duše?

Je osobností s behaviorismem neodmyslitelně spjatou. Ivan Petrovič Pavlov byl významný fyziolog, profesor fyziologie a objevitel funkce podmíněného...

Vědomí a mentální stavy jsou považovány za nezachytitelné a odvozené, vědecký přístup se omezuje dle klasického pojetí behaviorismu na zaznamenávání tělesných, muskulárních a fyziologických reakcí. Takovýto přístup patří k radikálnímu behaviorismu.

Ivan Petrovič Pavlov

Je osobností s behaviorismem neodmyslitelně spjatou. Ivan Petrovič Pavlov byl významný fyziolog, profesor fyziologie a objevitel **funkce podmíněného reflexu**. Zkoumal nervy srdce, fyziologii trávení, podmíněný reflex. V roce 1907 získal Nobelovu cenu.

Svoje původní teologicky orientované povolání Pavlov opustil inspirovaný progresivními myšlenkami D. I. Pisarova (nejvýznamnějšího ruského literárního kritika po roce 1860), a I. M. Secherova (otce ruské fyziologie) a zasvětil svůj další život vědě.

Pavlov se pohroužil do studia fyziologie, která zůstala základní a nejdůležitější záležitostí celého jeho života. V roce 1855 Ivan Petrovič Pavlov dokončil svá studia s výjimečným prospěchem a vynikajícími výsledky a obdržel titul "kandidát přírodních věd".

Na základě svého skutečného zapálení a zájmu o fyziologii, se rozhodl, že bude ve svých studiích pokračovat, a nastoupil na Akademii lékařské chirurgie do tamějšího třetího ročníku. V roce 1879 ji

dokončil, a byl oceněn „Zlatým vyznamenáním“. Po konkurenční zkoušce I. P. Pavlov získal členství v Akademii. To mu, společně s jeho funkcí „ředitele fyziologické laboratoře“ na klinice slavného ruského klinika S. P. Botkina, dovolilo pokračovat v jeho výzkumné práci. Pavlovův výzkum **fyziologie trávení** ho vedl k tomu, že vytvořil vědu o podmíněných reflexech. Ve svém studiu reflexní regulace aktivit zaživacích žláz věnoval Pavlov speciální pozornost fenoménu „duševních sekrecí“, které jsou způsobené potravními podněty, které jsou v jisté vzdálenosti od zvířete. Tento objev funkce podmíněných reflexů způsobil, že je možné studovat všechny duševní aktivity objektivně, namísto docházení k subjektivním metodám, jak to bylo až dosud nezbytné. Nyní bylo možné vyšetřovat experimentálními prostředky ty nekomplikovanější vzájemné vztahy mezi organismem a jeho vnějším prostředím.

V roce 1903 na 14. Mezinárodním lékařském kongresu v Madridu vystoupil Pavlov s pojednáním „Experimentální psychologie a psychopatologie zvířat“. V tomto pojednání byla definována podmíněnost a byly určeny další reflexy, a dále bylo předvedené, že **podmíněný reflex** by měl být považovaný za základní psychologický fenomén, který je zároveň také fyziologickým.

Pavlov a teorie reflexů

Jak materialistické směrnice učí na zákonech řízení aktivity živých organismů, odvodil Pavlov pro teorii reflexů 3 principy:

1. princip determinismu
2. princip analýzy a syntézy
3. princip struktury

Vývoj těchto Pavlovových principů, a také jeho vyučování, velmi napomohlo k budování vědecké teorie medicíny, a k objevení zákonů řídicích funkce organismu jako celku.

Výzkum v Pavlovových laboratořích, který probíhal po celé desítky let, nejprve odhalil základní zákony řízení činností velkých hemisfér kůry mozkové. Mnoho fyziologů bylo do problému rozvíjení Pavlovových základních zákonů řízení aktivit mozku vtaženo. Jako výsledek tohoto výzkumu vznikla jednotná Pavlova **teorie vyšší nervové aktivity**.

Na vrcholu své slávy je Pavlov oceněn Nobelovou cenou.

Podmíněné a nepodmíněné podněty, operantní podmiňování

I. P. Pavlov se zajímal o vedení vzruchů, způsoby fungování naší neuronové sítě, druhy signálů a jejich zpracování. Podněty se dělí na nepodmíněné a podmíněné. Podnět nepodmíněný vyvolává reakci organismu sám o sobě. Pavlov činil pokusy se psem, nepodmíněným reflexem u psa je, že ukážeme-li mu maso, pak pes začne ihned slinit. Podmíněný reflex je takový, který sám o sobě reakci nevyvolává, ale je-li těsně s nepodmíněným propojen, pak po určitém počtu opakování sám vyvolá reakci. Tato podmíněná reakce musí být čas od času posilována nepodmíněnou odezvou, aby nedošlo k jejímu vyhasnutí. Jde o klasické podmiňování.

Mnoho dalších psychologů pak na práci I. P. Pavlova navazovalo. Jedním z nich byl B. F. Skinner. Ten při svých pokusech a pozorování vycházel z informace, že chování se skládá z prvku, které nazval **operantami**. Ty produkuje organismus jako spontánní reakce na nerozlišené podněty. Hnacím motorem učení je zpevnění. Pozitivním zpevněním je odměna, negativní zpevnění nastane při odstranění rušivého podnětu z dosahu organismu. Je-li nikterý operant zpevněn, pravděpodobnost jeho opakování vzrůstá. Toto je teorie operantního podmiňování. Každý náhodný pohyb zvířete, které

udělá, se dá chápat jako "operant". Když tento pohyb odměníme, vytváříme operantní podmínění. Když experimentátor obměňuje řadu malých náhodných pohybů jeden po druhém, může formovat chování zvířete, až je dovede k jednání, která nebyla součástí jeho původní či přirozené výbavy. Dále Skinner vytvořil termín "černá skříňka", v té je uloženo vše, co není přístupné přímému pozorování, to znamená emoce a kognitivní procesy. Soustředil se pouze na sekvence motorického chování a zkoumal možnosti jejich ovlivnění a dosažení jejich přetrvávající změny. Toto jistě povolené sebeomezení výzkumníka však během další doby vedlo k mylnému závěru, že zabývat se v psychologickém výzkumu tím, co je spolehlivě uloženo v uvedené "černé skříňce" - není vlastně vůbec nutné. Skinner sám se jasně distancoval od pojmu "terapie" - především individuální terapie; označoval svůj přístup jako "změnu chování". Zpočátku vzbudil pozornost jen v oblasti, která s ovlivňováním chování v nejširším slova smyslu úzce souvisí, a to v oblasti pedagogiky. Zde se ovšem tento přístup ukázal jako neobyčejně úspěšný.

Úzké zaměření klasického behaviorismu překročil **neobehaviorismus**, který se snaží o integraci behaviorismu a psychoanalýza. Činiteli jsou podle této teorie pudová potřeba, signál a odezva. Pudová potřeba je konstrukt, který zahrnuje jakýkoliv dostatečně silný podnět na vyvolání odezvy, lze jej nazvat třeba i motivace. Signál reguluje, kdy, kde a jakou konkrétní odezvou bude jedinec reagovat. Odezva samotná je výsledkem pudové potřeby a signálu. Učení nastává v tu chvíli, kdy v organismu vznikne nějaká odezva. Každá událost, která zesiluje tendenci k opakování nějaké výzvy, se nazývá zpevnění.

Sociální učení a podmiňování

Odměny a tresty, které mu poskytují druzí lidé, mají na chování jednotlivce velký význam. Sociální učení je tedy považováno za specifický případ operantního podmiňování. Některým vzorcům chování se člověk učí přímou zkušeností, tedy tím, jak je odměňován nebo trestán za to, že se chová určitým způsobem. Jedná se tedy o posilování, které může být buď přímé - materiální odměny, sociální souhlas či nesouhlas, zástupné - kdy dochází ke sledování někoho, kdo je sociálně trestán či odměňován za chování, které je podobné mě samotnému a sebeodměňující či sebetrestající-kdy dochází k ohodnocení vlastního výkonu pochválením nebo potrestáním.

Lidé mají obecně tendenci chovat se způsobem, který pravděpodobně vyvolá posílení. Mnoha reakcím se člověk učí i bez přímého posilování, prostřednictvím pozorování a tedy zástupného učení. Lidé se chovají konzistentně, pokud zůstávají v relativně stálých situacích, se kterými se setkávají a konzistentní jsou také role, které hrají. Je rovněž mnohé chování, které v různých prostředích není odměňováno ani trestáno a každý jedinec se postupně učí rozpoznávat souvislosti, ve kterých je určité chování vhodné a v jiných nevhodné.

Teorie učení

Učení je relativně přetrvávající změnou v jedinci, která je uložena na základě prožití jeho zkušenosti s vnějším prostředím, či s vlastním počínáním. Takováto změna se projevuje změnou v jeho způsobu chování, v myšlení, prožívání nebo fyziologické reakci v situacích obdobného rázu a charakteru či při obdobných činnostech.

Základními druhy učení jsou tři základní modely učení, které vycházejí z kognitivně behaviorální metody: První model se týká metod, které jsou založeny na učení a odnaučování se, na asociacích mezi podnětem a reakcí. Jde o klasické podmiňování, druhý model je základem metod operantního podmiňování, jejichž cílem je plánovitá modifikace chování pomocí manipulace a následky, které takovéto chování způsobuje. Třetí model bere v úvahu procesy vnímání a mentální aktivitu sledované osoby. Přístupy z tohoto modelu vycházející, se označují jakožto teorie sociálního učení - nebo také

kognitivně behaviorální teorie. Tyto modely lze popsat také přehledně takto:

KLASICKÉ PODMIŇOVÁNÍ

Podnět -> Reakce

OPERANTNÍ PODMIŇOVÁNÍ

Podnět -> Reakce -> Následek

KOGNITIVNÍ TEORIE ČI TEORIE SOCIÁLNÍHO UČENÍ

Podnět -> Reakce -> Organismus -> Následek

Podmiňování je tedy vytváření dočasných spojů (reflexů, zvyků) mezi určitou podnětovou situací a odezvou jednotlivce na ni. Podle uspořádání učební situace a předpokládaných vnitřních učebních dějů se rozlišuje klasické a operantní podmiňování.

Kognitivní teorie či **teorie sociálního učení** předpokládají, že kognitivní procesy mají zprostředkující funkci mezi podnětem a chováním. Není to tedy podnět sám, který vyvolává určité chování, ale význam, který osoba tomuto podnětu přisoudí. I následky jsou ovlivněny kognitivními procesy v tom smyslu, že následky mají takový význam, jaký jim klient přisuzuje. Kognitivní procesy jsou tedy chápány jako zprostředkující proměnné. Učení může tedy probíhat i bez přímého zpevnění, může probíhat pouze pomocí kognitivních procesů (např. vliv reklam na výběr potravin).